
HELIKON

IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI SZEMLE

Tzvetan Todorov, a közvetítő

2018

1

HELIKON

IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI SZEMLE	REVUE DE L'INSTITUT D'ÉTUDES LITTÉRAIRES
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA	DU CENTRE DE RECHERCHE DES SCIENCES HUMAINES DE L'ACADÉMIE HONGROISE DES SCIENCES

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG / COMITÉ DE RÉDACTION

FÖLDES Györgyi

főszerkesztő / directrice de la revue

VARGA László

a szerkesztőbizottság elnöke / président du comité de rédaction

T. ERDÉLYI Ilona

HITES Sándor

KALAVSZKY Zsófia

KARAFIÁTH Judit

könyvrovat / livres

RÁKAI Orsolya

SZENTPÉTERI Márton

SZILI József

SŐRÉS Zsolt

technikai szerkesztő / révision des textes

SZERKESZTŐSÉG / SECRÉTARIAT DE LA RÉDACTION

1118 Budapest, Ménesi út 11–13. Tel.: +36-1-279-2762, fax: +36-1-385-3876

E-mail: helikon@btk.mta.hu

<http://www.iti.mta.hu/helikon.html>

2018/1. – LIX. évfolyam Megjelenik negyedévenként	2018/1. – LIX. année Revue trimestrielle
--	---

Az alkotói identitás mindig izgalmas vetülete a szerző és fiktív hőseinek, illetve egy adott mű világának a kapcsolata. E témában a kötet talán legeredetibb írása, a „Fehérek közt egy ... afrikai” vet fel egy sajátos szempontot: Puskin *Nagy Péter szerencsenének* és Péterfy Gergely *Kitömött barbárjának* összeolvasása a testnek az identitásképzésben játszott megkerülhetetlen szerepére világít rá. A két történet „döbbenetes hasonlóságát” Schiller Erzsébet abban látja, hogy „megmutatják, hogyan áll szemben egymással test és szellem. Még durvábban: fekete test és fehér szellem” (245).

Egészen más módon alakul élet és irodalom, szerző és hőseinek kapcsolata Balázs Béla *Az én orosz barátom* című novelláskötetében, ahol az identitásképzés egyik kulcsmozzanata a Dosztojevszkij-regényekhez való viszony. A novellák és a szerzőjük életútja között kimutatható összefüggések arra utalnak, hogy „Balázs Béla egyrészt a vele történt eseményekben ráismer Dosztojevszkij hőseire, gondolataira, másrészt szövegeit úgy szerkeszti meg, élményeit úgy rendezi, hogy azok alárendelődnek a regényértelmezéseinek” (191).

Schiller Erzsébet tanulmánygyűjteményének sokszínűségét csupán villanásszerűen idézik meg a kiemelt részletek, melyek sora nem is fedile teljes mértékben a kötet írásait. A recenzió terjedelmi korlátain pedig már messze túlmutatna annak a gazdag és szakszerű kulturális-történelmi, valamint filológiai háttérnyagnak akár csak rövid áttekintése is, amely az egyes témákat, tematikus egységeket megalapozza, gazdagítja. Az olvasónak magának kell követnie a szerzőt a társadalmi és esztétikai hagyomány együttes feltárására irányuló törekvésében, megtapasztalni, hogyan vetnek mindahányszor új fényt a vizsgált anyagra a két szféra közti összefüggéseket felmutató pontos és finom megfigyelései, s érzékelnie a szövegeken és azok érintkezési pontjain átsejülő hitét a kulturális és irodalmi hagyomány megtartó erejében, legyen bármilyen is az adott történelmi-társadalmi közeg.

SZABÓ TÜNDE

SZÁVAI Dorottya, Egyenes labirintus – komparatistikai tanulmányok (Budapest: Gondolat Kiadó, 2016), 102.

Az *Egyenes labirintus* egy rövid, de rendkívül tartalmas és gondolatgazdag tanulmánykötet, amely szerzője francia kultúrán érlelt, európai értelmiségi szemléletmódjának hű lenyomatát adja. A kötet öt fejezetét Szávai Dorottya egy-egy esszének, vagyis *kísérlet*nek tekinti: arra irányuló kísérletnek, hogy igazolja a francia–magyar lírai hagyomány párbeszédkészségét, és bemutassa a két kulturális és irodalmi kapcsolatrendszer szellemi örökségét. A kultúraközi közvetítés értékrementő szerepére épülő rövid előszó után az egyes esszék alaposan átgondolt rendben követik egymást, és az áttekintő irodalomelméleti bevezetőtől a konkrét szövegolvasatig ívelő intellektuális térben egyértelműen megmutatkozik a szerző elemzői eszköztárának és összetett gondolkodásmódjának gazdagsága.

Az első fejezetben Jean Starobinski francia eszméletörténész komparatistikai munkásságának összegzése során körvonalazódik az az előfeltevés-rendszer, amely Szávai Dorottya szemléletmódját is meghatározza. Ennek értelmében az irodalomkritika dinamikus viszonyt hoz létre a műalkotás és a befogadó között azzal a céllal, hogy ráirányítsa a figyelmet a remekműre, mint a kulturális értékek közvetítőjére.

Az *Esszé az esszéről* című fejezet a nagy magyar műfordító és esszéista Gyergyai Albert kultúraközvetítő szerepét és jelentőségét összegzi. A szerző személyes gyermekkori emlékeinek felidézésével Gyergyairól nem csak szakmai képet rajzol, hanem bemutatja az intenzív társadalmi életet élő magánember közegét is, aki méltán válhatott magyar értelmiségi körökben a magyar–francia kulturális párbeszéd nagykövetévé. Ugyanakkor a kimagasló szakmai eredményeit tükröző esszéinek célját abban látja és látatja, hogy a művelt magyar olvasót végigkalauzolja a francia és európai gondolkodók világában.

A harmadik fejezet az 1962-ben megjelent *Anthologie de la poésie hongroise*-t teszi tárgyává. A magyar líra nyolcszáz évnyi terméséből válogató, ideológiamentes és kifejezetten a francia olvasóközönség ízlésének megfelelő antológia mint kánonképző válogatás kelti fel a szerző figyelmét. A francia műfordító hagyománytól eltérően

a szerkesztő, Gara László ragaszkodott ahhoz, hogy a fordítók maguk is költők legyenek, és ehhez a korabeli irodalmi paletta legkiemelkedőbb alakjait sikerült megnyernie, ami minden bizonynyal jelentősen hozzájárult az antológia franciaországi és nemzetközi sikeréhez. Szávai Dorottya az antológia legsikeresebb darabjainak Pilinszky János verseinek fordítását tekinti, így nem meglepő, hogy az esszékötet következő fejezetét ennek a témának szenteli.

A lehetetlen mint a költészet tere című esszé Pilinszky és Lorand Gaspar költészetének összevetése során arra a kérdésre keresi a választ, hogy a francia kulturális közegben miként érhető tetten a magyar irodalomtól való érintettség nyoma a Gaspar-életműben. Az erdélyi származású, de kizárólag francia nyelven író szerző azért is válik a vizsgálat ideális tárgyává, mert ő az egyetlen kétnyelvű költő műfordítója a magyar irodalomnak Franciaországban. Ráadásul Pilinszky és Gaspar költészete poétikai szempontból is nagy hasonlóságot mutat: a redukált, lecsupaszított és hermetikus versnyelven kívül, a *sivatag* mint a verstér központi metaforája és a *csönd* poétikai terének meghatározó szerepe mindkettjük művészetében visszaköszön.

A kötetet a szoros szövegolvasáson alapuló, *Szomorú keringő* című verselemzés teszi befejezetté. Weöres Sándor *Valse triste* című versét annak francia fordításával veti össze a szerző, és arra a rendkívül meggyőző következtetésre jut, hogy Robert Sabatier tolmácsolásában a szöveg az eredetnél sokkal elégikusabb hangzásúnak tűnik. Ennek a hangnemváltásnak azonban a tágabb irodalmi beágyazottság szempontjából vesztesége és nyeresége is van: jóllehet az eredeti címén *Őszi melódiának* nevezett magyar vers Sabatier szövegváltozatában elveszti a magyar líratörténet nagy ősz-verseivel összecsengő intertextuális áthallásait, az elégikus célnyelvi megfeleltetés jóvoltából a fordítás a francia líratörténetben a verlainéi dal költészeti hagyományának válik részévé.

Összességében elmondható, hogy az *Egyenes labirintus* a kortárs magyar komparatistikai kutatásoknak egy olyan területére repíti az olvasóját, amely a francia–magyar irodalmi kapcsolatok leírásához újszerű szempontrendszert kínál. Legfőbb újdonságát azonban az adja, hogy az iroda-

lomtudomány eszköztárával fordítástudományi kérdéseket vizsgáló esszékötet tökéletesen párbeszédképesnek bizonyul napjaink nemzetközi fordítástudományi szemléletével. Így tudománytörténeti szempontból éppen abban rejlik ereje, hogy a komparatistika jegyében fogant kísérletek a humántudományok körében indirekt módon több diszciplína számára is megújító erővel hathatnak. Reméljük, hogy az esszékötet csak a kezdetét jelenti a szerző jövőbeni tudományos vizsgálódásának.

MUDRICZKI JUDIT

David STAINES, ed., *The Cambridge Companion to Alice Munro*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 201.

A szerkesztő bevezetőjét követően a tanulmánykötetben tíz írás található, amelyekben kanadai és európai irodalomtudósok elemzik az első kanadai Nobel-díjas író művészetének különböző aspektusait, többek között a vidéki kisváros világát, a szerző stílusát, az élettörténet al-műfajhoz való viszonyát, a nő-és anya-karakterek fő vonásait, „nem-dogmatikus” feminizmusát, vagy éppen a görög, a kelta és az északi mitológia, valamint a populáris dalok motívumait Munro elbeszéléseiben.

Az első tanulmányban Staines kiemeli, hogy Munro olvasottsága kitapintható utalások formájában egyre hosszabb és bonyolultabb szerkezetű-cselekményű elbeszéléseiben is, a témaválasztást illetően pedig magát Munrót idézi: „Az amerikai Dél írói voltak az elsők, akik valóban erősen hatottak rám, mivel megmutatták, hogy lehet kisvárosokról, vidéki emberekről is írni ... a déli nőírókat különösen szerettem. Volt egy olyan érzésem, hogy a nők tudnak írni a bizarr, groteszk, marginális dolgokról.” (12) Munro történeteinek legnagyobb hányada a fiktiiv, nagyvárosoktól távolos Jübilében játszódik, nem egyszer e kisváros peremén kívül elhelyezkedő, mindentől távol lévő házakban – az itt élő lányok és asszonyok, amint arra Marilyn Simonds rámutat, arra vágyunk, hogy elhagyhassák ezeket a helyeket, amelyek gyakran rejtélyes titkok őrzői. Maria Lösch-nigg szerint Alice Munro egyszerre feminin,

TARTALOM

Tzvetan Todorov, a közvetítő

TANULMÁNYOK

ANGYALOSI GERGELY: Todorov, a közvetítő	3
TZVETAN TODOROV: Az irodalom fogalma (Fordította: Schneller Dóra)	14
TZVETAN TODOROV: Az olvasás mint konstrukció (Fordította: Marczisovszky Anna)	27
TZVETAN TODOROV: Dialogikus kritika? (Fordította: Jeney Éva)	38
MARSÓ PAULA: „Törékeny boldogság”: Tzvetan Todorov Rousseau-olvasata kapcsán	49
ANGYALOSI GERGELY: Egy festő a felvilágosodás árnyékában	54
Z. VARGA ZOLTÁN: Kellem és kötelem. Egy közvetítő arcképe	59

KÖNYVEK

ROSSANA FENU BARBERA: Dante's Tears. The Poetics of Weeping from <i>Vita Nuova</i> to the <i>Commedia</i> / DRASKÓCZY ESZTER	67
RAFFAELE RUGGIERO: Baldassarre Castiglione diplomatico. La missione del cortegiano / SZKÁROSI ENDRE	68
ANDRÉ BRETON: Correspondance avec Tristan Tzara et Francis Picabia, 1919–1924 / SCHNELLER DÓRA	69
SCHILLER ERZSÉBET: A magyar és az orosz irodalom mezsgyéin. Válogatott tanulmányok / SZABÓ TÜNDE	70
SZÁVAI DOROTTYA: Egyenes labirintus – komparatiztikai tanulmányok / MUDRICZKI JUDIT	72
DAVID STAINES (ed.): The Cambridge Companion to Alice Munro / KÜRTÖSI KATALIN	73
ILARIA ZAMUNER (a cura di): «M'exalta el nou i m'enamora el vell» – J. V. Foix (e Joan Miró) tra arte e letteratura / LENDVAI GYULA	74

IN MEMORIAM

BERKES TAMÁS: Bojtár Endre (1940–2018)	77
--	----

SOMMAIRE

Tzvetan Todorov, le médiateur

ÉTUDES

GERGELY ANGYALOSI: Todorov, le médiateur	3
TZVETAN TODOROV: La notion de littérature (Traduit par <i>Dóra Schneller</i>)	14
TZVETAN TODOROV: La lecture comme construction (Traduit par <i>Anna Marczisovszky</i>)	27
TZVETAN TODOROV: Une critique dialogique? (Traduit par <i>Éva Jeney</i>)	38
PAULA MARSÓ: « Frêle bonheur », - A propos de la lecture de Rousseau par Tzvetan Todorov	49
GERGELY ANGYALOSI: Un peintre à l'ombre des Lumières	54
ZOLTÁN Z. VARGA: Grâce et engagement. Portrait d'un passeur	59

LIVRES

67

IN MEMORIAM

77

SUMMARY

Tzvetan Todorov, the Mediator

STUDIES

GERGELY ANGYALOSI: Tzvetan Todorov, the Mediator	3
TZVETAN TODOROV: The Notion of Literature (Translated by <i>Dóra Schneller</i>)	14
TZVETAN TODOROV: Reading as Construction (Translated by <i>Anna Marczisovszky</i>)	27
TZVETAN TODOROV: Dialogical Criticism? (Translated by <i>Éva Jeney</i>)	38
PAULA MARSÓ: 'Fragile Happiness': Todorov Reads Rousseau	49
GERGELY ANGYALOSI: A Painter in the Shadow of Enlightenment	54
ZOLTÁN Z. VARGA: Grace and Commitment: Portrait of a Ferryman	59

BOOKS

67

IN MEMORIAM

77

Ára: 1300 Ft

Előfizetés egy évre: 5200 Ft

Folyóiratunknak ez a száma az MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottsága
és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg.

nka
Nemzeti Kulturális Alap